

Családunk 1848–1849-es hagyományai

Édesapám, Szilárdfy Ernő (1898–1983) kunszentmártoni családban született. Apja, Szilárdfy Vince (1845–1904) (1. kép) szüleihez, valamint apai rokonságához kapcsolódnak azok a hagyományok, amelyek részben szájról-szájra öröklődtek, másrészt történetileg dokumentálhatóak, s így nemcsak a családtörténet szempontjából érdekesek, hanem a helytörténetírás összefüggésében a forradalom és szabadságharc történelméhez eddig ismeretlen, mégis jelentősnek tartható adalékokkal járul hozzá.

Legfőbb forrás ehhez Vince nagyapám öccsének, Szilárdfy Károly (szül.: 1849) (2. kép) szalkszentmártoni patikus 1914. február 28-án keltezett levele, amelyet öccséhez, Szilárdfy Lajoshoz intézett. E kézirat különösen Károly születési évének eseményeit taglalja, amint azokat szüleitől, Szilárdfy Jakab (1802–1873) földbirtokostól és feleségétől Kartaly Mária (1813–1879) asszonytól (3. kép) és apja Kurucz Juliannával kötött első házasságából származó leányától, fehérgyarmati Tóth Lajosné Szilárdfy Klárától (1825–1905) (4. kép) hallotta. A levél így rögzíti az eseményeket: *Kedves öcsém! Napról napra készültem már az ígért sorok elküldésére, de hogy sógorom, özv. Szilárdfy Kálmáné körünkbe időzik, nem vehettem kellő alkalmat az írásra. Ma veti leveledben hivatkozol az új szőnyi plébános levelére Lojzira vonatkozólag. Kérdésem levél nem lett csatolva soraikhoz, egyébként is nem Újszőnyön, hanem tudomásom szerint Ó-Szőnyön emeltette Guszti bácsi a honvéd emléket, de lehetséges, hogy a Csallóközben máshol. Hogy ily emléket Guszti bácsi létesített, azt biztosan állíthatom, de hogy hol, arra már nem emlékezem jól. Egy hírlapi hirdetés eredménnyel járna. Áttérve édesapám szóban lévő történetére, irataim között több rendbeli feljegyzésre akadtam. Nevezetesen, mikor az Ottinger tábornok által kívánt hadisarc elengedése vagy mérséklése céljából Kunszentmárton város küldöttséget volt menesztendő Kargerhez, apánk látva, hogy senki sem mer a küldöttségben részt venni, e szavakkal pattant fel: „ha senki sem mer vállalkozni, megyek én”, tehát önként vállalkozott, Józsa Mihály pedig elragadtatásában hozzá tette „én meg kigyelmedet kész vagyok a pokolba is követni.” Bozoky Alajos városi aljegyző, nőlten fiatalember szintén önként csatlakozott a küldöttség harmadik tagjává. A küldöttség tagjai 1849. évi febr. 2-án lettek börtönbe vetve és pedig az ellenséggel való cimboráskodás vádja miatt, mely vádat ismert felbujtók (apánk ellenségei) szítására emelte a már Debreczenben székelő kormánynál. A tömeg halált követelt a „hazaárulókra” és ily ítélethozatalra a törvényszéket is, de ez Klári néni intervenciója folytán felülvizsgáló kormánybiztos kiküldetése végett futárt menesztett Kossuth Lajos kormányzóhoz Debreczenbe. Ítélet tehát még nem hozott, nem is került arra sor, mert a Kossuth által gróf Vécsey cibakházi táborából kirendelt Pompéry (?) Nánás (?) kormánybiztos a már ismertetett módon apánkat és társait, miután az ellenük támasztott vádban ártatlannak találta azonnal szabadlábra helyezte. Később a kiegyezés után hamarosan újból előcíhélődtek a váddal és pedig nyomtatványban, mire apánk nyílt levelet intézett polgártársaihoz, többek között ezeket mondván: „az keresztre, az érdemeket nem én szereztem, hanem azok, kik a magyar kormány előtt engem 1849 évben az ellenséggel való cimboráskodás vádjával hamisan megvádoltak. Mert e vád és ennek folytán elszenvedett kilencz napi vizsgálati fogság indíthatta csak az ötvenes évekbeli kormányt engem, kérdés és érdem nélkül megkeresztésíteni, tudva, hogy az akkori időben ép oly békétűrően kellett ezt fogadni és viselni, mind a kényszerített államkölcösönt. Azt is tudják polgártársaim, hogy a Debreczenben székelő honvédelmi bizottmány, tehát az 1849-ik évbeli magyar kormány, előleges és szigorú vizsgálat után, a felhozott vádban teljesíten ártatlannak talált és mint ilyent fel is mentett. Nem nekem tehát, hanem a vadaszkodóknak van okuk pirulni az én „keresztem” miatt, mert az ötvenes évekbeli kormány szemében ők tüntettek fel engem martyrnak”. Apánk és társai 1849. febr. 10-én szabadultak ki fogságukból, Pompéry (?) magyar kormány biztos által magyar hadierő assztálása mellett, ünnepélyesen rehabilitálva. (Forradalom után) Jászberényben, ha jól emlékszem 1856-ban Jankovich György jászskun főkapitány felett zarba jutott apánk helyett ő felségének apánkhoz intézett ama kérdésére, hogy „mely érdeméért nyerte a kitüntetését?” mondván Jankovich „válságos időben a trón iránt mutatott tántoríthatatlan hűségéért.”*

Nem emlékezem, hogy egyékkor feltűzte volna a lovagkeresztet. Hogy szülői házunk milyen menhelye volt a bujdosóknak, ha nem emlékszel is, de hallhattad, igazi villámhárító volt a keresztes. Apánk elkedvetlenedve a méltatlan meghurcoltatásért nem foglalkozott politikával, de gyermekei és unokái ily nemű szereplési örömmel töltötték el, de még inkább kiengesztelődött volna, ha meg értette volna, hogy a kunszentmártoni választókerület több cycluson át két unokáját is választotta meg országgyűlési képviselőjeül, mindkettőt mint függetlenségi pártit. Árpád már évekkel ezelőtt felkért, hogy az általam szerkesztett „Közérdek” Ksztmártoni lap számára írjam meg mindezt. Szándékomban volt ezt „Egy küldöttség

1. kép Szilárdfy Vince, 1865. k.

3. kép Szilárdfy Jakabné Kartaly Mária és leánya Erzsike, 1863. k.

kálváriája” címén, mint epizódot az 1848-49-ki magyar szabadságharcból megírni, de ahhoz még több részletet akartam előbb beszerezni és így ez mindezidáig elmaradt. Különösen Klári és Fáni nénitől kívántam adatokat beszerezni. Klári néninek csudálatára méltó szerepe volt ebben, akadályt nem ismerő férfias energiával küzdve, valóságos mentőangyala volt apánknak. Ha Spira valamikor ennek megírására vállalkoznék, közlés előtt a kézirat egy-egy példányát nekem és Pistának megküldje mert akaratlanul is indiscretiot követhetne el és vajjon nem lenne kifogása Pistának a közlés ellen. Különösen Pista érzékenységgel kell számolni a ki talán kegyeletsértésnek minősíthetné apánk kálváriájának nyilvánosságra hozatalát.

emlékezel, hogy édes anyánk akár csak a magyar nyelvet, oly folyékonyan beszélt a latint is, és ha egy vándor kezét csókolt neki, az annak jele volt, hogy üldözött menekülő honvédtiszt, a kit Klári néni utasított biztonságba jutása végett. Mikor anyánk „Deus tullit”-mal fogadott egy szegény utast, annak helye ebéd és vacsoránál is közöttünk volt. Ilyenkor anyánk, ha az utas bírta a latint (pedig többnyire bírta), hogy meg ne értsük latinul folyt a társalgás. A bujdosóknak Tóth Lajosékhöz a directóájuk, de miután Tóth maga is erősen compromittált Klári néni mindannyit nálunk -el nyugodt volt abban, hogy nálunk megvédi a kereszt az üldözötteket nálunk volt egy honvéd gyalogezred zászlója is a kék szoba ablakának charpitjában (?), melyet ugyancsak bujdosó hagyott ott.

A dombovich (?) féle birtokra vonatkozólag ez alkalommal csak annyit írhatok, hogy abból mintegy 1000 holdat? tanyával a 400 frt. (per 1200 ? öles hold) össze lehetne szedni. Villamos vasutunk (Bpest-Szalkszent-Márton) a megvalósulás stádiumába jutott. Csókol benneteket Károly. Írj mielőbb!

A nehezen olvasható, s a kipontozott helyeken olvashatatlan, mégis dokumentatív levél magyarázatra szorul. A levél elején említett Lojzi nem más, mind dédapám testvérbátyjának a csehországi Pacovban született és Kunszentmártonban megtelepedett Standhaft Agoston (1790–1860) – a jászkun kerület közgyűlési képviselője – és neje Kalocsai Katalin (1800–1844)

2. kép Szilárdfy Károly, 1877.

4. kép Fehérgyarmati Tóth Lajosné szül. Szilárdfy Klára, 1865 k.

fia, az 1840-es években Szilárdfyra magyarosított Alajos (1829–1849), aki a családi hagyomány szerint 1849. június 20-án a pered-zsigárdi ütközetben hősi halált halt. Az ifjú honvéd eleste a kilencgyermekes familiát olyannyira megrázta, hogy Alajos nővérei, különösen Franciska (Fáni néni, Fazekas Józsefné (1822–1912), aki még e század elején a második nemzedéknek, a kis unokáknak sokat mesélt a régmúlt időkről, legendásította a honvéd Alajos alakját. Eszerint az ellenség kardja lecsapta fejét, de felkantározott harci paripája fej nélkül hazavitte gazdáját kunszentmártoni udvarházukba. Nehezen képzelhető el, hogy a peredi csata színhelyéről nyári hőségben egy vérző holttesttel akadálymentesen érjen céljába egy ló, de annyi bizonyos, hogy a csatában veszítette életét, amiért is testvére, Ágoston (Gusztai bácsi) (szül.: 1824) a ki-egyezés után Pereden (Szlovákia) a ma is álló, 1869-ben készült emlékbelszék alapításához anyagilag bőségesen hozzájárult.

Kozics Eduárd többszörösen kitüntetett, nevezetes pozsonyi fotográfus művész 1864 körül az akkor modernnek számító ónémet reneszánsz bútorokkal berendezett műtermében pezsgős közben örökítette meg az atyafiságos jó barátokat (5. kép). A profilban látható Szilárdfy Jakab, redemptus városi tanácsnokot, aki a Kunszentmártonban 1850. március 2-án kelt útle-vel adatait szerint jóvágású ember lehetett („termete: közép szerű, haja: szőke, szeme: kék, orra: rendes, Jász Berinben a köz Cassába pénzt visz innét Pestre utazik”), középen áll szájá-
ban pipával Szarka Mátyás kommisszárius, akinek felesége Szilárdfy Alajos legfiatalabb húga Szilárdfy Katalin (szül.: 1841) volt. Asztalra könyökölve szivarozik fehérgyarmati Tóth Lajos (1817–1865) főbíró, a őrsereg gyalogkapitánya, aki apósával, Szilárdfy Jakabbal 1849 nyarának végén Schlick tábornoknak váltságdíjat fizettek, hogy Kunszentmártont megmentse a császárak fosztogatásától. A levélben méltatott Klári néni a legújabbban fölfedezett okmányban, melyet a templom szentélye fölött álló kereszt gömbjében találtak, 1848. Szent Iván havának 22. napjára datált emlékiratban így szerepel: „Kereszt Anya A Gomb feltételénél Nemzetes Tóth Lajos Fő Bíróné Asszonyág, született Szilárdfy Klára.” Ő emeltette Mária nevű testvére-vel nagyszüleinek, Kurucz János (1777–1834) városatyának és feleségének Fiskó Ilonának (1783–1835), valamint leányuknak Szilárdfy Jakabné Kurucz Juliannának (1809–1841) a régi alvégi temetőben azt a vörös márvány síremléket, melynek föliratát Józsa László helytörténész jegyezte le. Kurucz szenátor kőkeresztjét 1826-ban állíttatta „ajtatós buzgósággal”, mely a város legjelesebb útszéli keresztje volt. Szilárdfy Jakab, már első házassága révén Kunszent-

5. kép Szilárdfy Jakab, Szarka Mátyás és fehérgyarmati Tóth Lajos, 1864 k.

6. kép Id. Osztroluczky Pál és felesége Kollár Mária, 1860 k.

márton színmagyar cívisei közé asszimilálódott, s mint újbirtokos marhakereskedő gulyáit a császári udvar részére értékesítette. Eredeti nevét, amely keresztelési bejegyzésében német és cseh nyelven: Standhaft–Stalej szerepel, már 1848 óta Szilárdfy névre lefordítva, magyarítva kezdi használni, de a keresztelési anyakönyvek tanúsága szerint gyermekei közül a fenti levelet író Károly vezetékneveként található először 1849. február 11-én. Kezdetben i-vel írta, majd 1850 után már y-nal, aláírásában nyilván a Ferenc Józseftől kapott lovagkeresztre utalva. Ez a kitüntetés határozta meg a családi név egyértelmű írását az egy „fy” használatával, amit nemcsak az ő leszármazottai, hanem testvérbátyjának, Ágostonnak nagyszámú ivadéka is átvettek. Szilárdfy Jakab a kunszentmártoni alsó-temetőben az ő adományából is épült Fájdalmas Szűzanya kápolnája melletti kriptában feleségével, s a sok gyermeke közül István és Erzsike közelében nyugszik. Sírfelirata: „Szilárdfy Jakab élt 72 évet 1873. aug. 27. Béke hamvaira! A felejthetetlen jó férjjet édes és nagytyát siratják özvegye Kartaly Mária – gyermekei és unokái – emlékül állítatá özvegy Szilárdfy Jakabné 1876. November hó 1-én.” Augusztus 28-án történt temetésén a kántori búcsúztató két utolsó strófája így méltatja:

*Nézd e holtat hiszen jól ismered
Tisztelte ötet e város népe
Ki évének dacára is, –
Mint barátját meg is becsülte.*

*Küzdelsei és sok fáradalmi
Mellyet tett ő szép családjáért
Bevégezve; mert a zordon halált
Nem győzhetően le Ő véget ért.*

Édesanyám, Szalai Margit (1902–1989) anyai ágazatán nagyszülei révén maradt ránk a szabadsághoz kapcsolódó emlékek. Nagypaja, Osztroluczky Pál (1851–1926) (6. kép) nógrád-megyei köznemes családból származott, apjának, szintén testvére volt János (szül.: 1822), aki Petőfi Sándorral járt együtt az aszódi evangélikus gimnáziumba, ahol az osztálytársi kapcsolaton kívül barátság és szövődött köztük, s a vakáció idején János édesanyjának, Zsdánszky Borbálának testvérénél, Jozefánál (Pepka néni) penci otthonukban jól érezve múltatták szabadságukat. Jánosból tanító lett a Nógrád-megyei Bokor községben. Pedagógiai működéséről feljegyezték, hogy előszeretettel alkalmazta, s a többi evangélikus elemi iskola is tőle vette át a szemléltetés módszerét. Nyilván a Petőfivel való barátság s a protestáns kisnemesi önrzet a későbbi nemzedékekben is érezte hatását, így a már említett dédapám, Osztroluczky Pál tizenkilenc éves korában, 1870-ben összeállított *Népdalok* című kéziratos füzetében hazafias

7. kép Középen a 15 éves Palkovics Karolin és társnői, 1861 k.

A reprodukciókat Makói Juhász István készítette.

8. kép OsztroLuczky Pál és Palkovics Karolin esküvői képe, 1878.

dalokat is jegyez, melyet a Bach-korszak vészterhes éveire utalva a Magyar Miatyánkkal s egy búcsúdallal zár le, aminek refrénje „Hazám Hazám Hazám Szegény Magyar Hazám”. A selmecbányai líceum elvégzése után Győrön gróf széki Teleki Sándorhoz (1829–1875) került gazdatiszti gyakornoknak, majd 1876-ban pomázi birtokukra, mint gazdatiszt kapott kinevezést, ahol fél évszázadon át az alkalmazottak és grófi gazdái részéről egyaránt megbecsülést élvezett. Ismeretes a Teleki család jeles tagjainak 48-as tevékenysége, mely szellemileg és érzelmileg kihatott familiáris környezetükre is. Ebből a körből választott feleséget Palkovics Karolin (1846–1921) személyében, aki már zsenge korában, amikor szüleit – a nyitrai származású köznemes Palkovics Nep. Jánost (1805–1862) és nejét a Liechtenstein hercegek feldsbergi udvarából hazánkba került Frech Rozáliát (1814–1859) – elvesztette, Teleki Sándorné Teleki Jozefin (1835–1915) grófnő otthonában talált menedéket. A győmrői kastélyban csakúgy, mint a pesti Szervita-téren állott palotában megnyerő intelligenciája, kifinomult lelkülete és szerénysége miatt a komornák közül rövidesen Jozefin kedvenc társalkodónőjévé emelkedett. A grófi családban uralkodó tolerancia soha nem gátolta Karolint mélyen megélt katolikus hitének gyakorlataiban. A grófnőt hosszabb útjaira is elkísérte, Bécsbe rendszeresen, de Párizsban is jártak épp’ azokban az években, amikor Liszt Ferenc hangversenye, Munkácsy Mihály festőszalonja ezen európai kulturális központ fénysugarában hírnevet szereztek a nemzetnek.

Jozefin a többi komornának Karolinnal példázódott: „tudjuk, hogy nemesi családból származik, mégsem kérkedik soha”. (7. kép) A honleányok önérzetére vall, hogy a kiegyezésig előszeretettel viseltek sötét kalapjukon Kossuthra emlékezve struccotlat, amely Karolin legyezőjén is megmutatkozik: az 1862-ből való fekete selyem pelerinnel együtt a szabadságharcot gyászolván. A grófnő annyira bizalmába fogadta, hogy önmagáról és gyermekeiről számos fényképpel örvendeztette meg, melyek dédanyám fényképalbumában maradtak rám. A főrangú staffírozás látszik meg dédanyám ezüsttel átszőtt fehér selyem menyasszonyi ruháján, s a tömött májusi gyöngvirágcsokor közepén a fehér rózsák mind-mind megbecsüléséről ta-

núskodnak (ld. 60. old.). A Teleki család részéről ez mindvégig fennállt, ugyanis a koronaőr Tibor gróf (1871–1945) Osztrólczyk Pálné Palkovics Karolint 1921. december 20-án hintójából kiszállva, levett kalappal kísérte utolsó útján a pomázi temetőbe.

Karolin testvérei közül Jusztinak (1844–1886) és Jánosnak (1842–1876) Buda-Viziváros főlelemtanítójának is megmaradt verses *Nemzeti dalok* kézzel írt füzet, melyekben még a 67-es fordulatot megelőzve figyelemre méltó szövegeket találtam 48-as honvédekre vonatkozólag. Az egyik a nyolc versszakos *Hon siralma*, a másik pedig *Honvéd tűzér* címmel két utolsó strófájában a szabadságharcos katonák temetését a romantika színeivel festi le:

*Algyú helyett koporsót visz a szekér
Benne fekszik egy magyar honfi, tűzér,
Rajta fénylik csákója és fegyvere
Katona köpönyeg szemfödele.*

*Bajtársai kivont karddal kísérik.
Jó baráti, sok ezren, könnyezik.
Nincs harangszó, egy pár algyú dörrenés,
Ebből áll a vitéz honfi temetés.*

Gyűjteményem szabadságharc relikviái közül Kiss Ernő aradi vértanú nyakkendőtüjét már a rendszerváltás előtt elajándékoztam egy tervbe vett, tiszteletükre állítandó fővárosi emlékmű érdekében. Megmaradt viszont egy egykorú miniatűr rajz, 1848–49 sokatmondó, mindeddig ismeretlen allegóriája (ld. 88. old.). Szigonként P. R. jelzés minden bizonnyal a magyar hadsereg egyik résztvevőjének nevét takarja, aki a győztes és vesztes csatákat obeliszkre írta, a Nemzet családfejében pedig a hősök nevét tüntette fel, a túlélő önérzetét és bánatát egy kis papíron hagyván az utókorra.

Dr. Szilárdfy Zoltán

Az első évforduló: 1849. március 15. – a korabeli sajtó tükrében

Napjaink embere számára március 15-e nemcsak egy napot jelent és nemcsak egy olyan napot, amely különleges helyet foglal el történelmünkben, hanem egy egész eseménysor, forradalmi folyamat jelképe. Ennek tartották már 150 évvel ezelőtt is. Az új, radikális sajtó legfőbb orgánuma, a *Márczius Tizenötödike* szimbólumként címében is a pesti forradalom dátumát viselte. Ez a fogalom azonban sokkal többet jelentett a pesti forradalomnál: már akkor magában foglalta szinte az egész forradalom és szabadságharc eszméjét.

Azt, hogy március 15-e mi mindent jelentett 150 évvel ezelőtt, azt az akkor élők nagyon pontosan megfogalmazták. A cikkek nagy része, a szónoklatoknak pedig mindegyike e fogalmat értelmezi – némelyik igen hosszasan –, és az ünnepegekről szóló tudósítások is legtöbbször a fogalom meghatározásával kezdik beszámolójukat. Ezeket a meghatározásokat végeredményben a szabadság-eszme korabeli értelmezése köré lehet csoportosítani, amely a magyarok számára akkoriban két dolgot jelentett: a nemzet szabadságát az osztrák uralkodóházzal szemben és a nép szabadságát a nemességgel szemben. Így március 15-e egyrészt „nemzeti feltámadásunknak nagy napja”,¹ másrészt a „szabadság, egyenlőség és testvériség nagyszerű ünnepe.”² A kétféle szabadságfelfogást rendszerint együtt is említik: „Ma évnapja a magyar birodalom új korszakának három század utáni feltámadásának; önállósága megtestesülésének – Ma éve honosult meg hazánkban a sajtószabadság, a jogegyenlőség; és töröltetett el az úrbéli viszony.”³

A francia forradalmi eszmék és a francia forradalmaknak követendő példaként való felmutatása a forrásokban igen jól kimutatható: „A Franciaország büszkén jegyzi fel febr. 22-ét, melyen a sáppadt munkások erős torlaszaik mögött a szabad köztársaságot az ágyúk rettentő ércnyelvéen harsogák Európa zsarnokai fülébe. A magyarnak Márczius tizenötödikén pusztá szava

¹ Tiszavidéki Újság (a továbbiakban TU), 1849. 23. sz.

² TU, 1849. 20. sz.

³ Alföldi Hírlap (a továbbiakban AH), 1849. 22. sz.